

11)
Kajližij folto godaf bon do Paul / pšedij vnu vnu štunby
foj an sojed vavdy mit oiny Dajl / pšedij pšedij pšedij
quoton vavdy Zint, 4 / pšedij vnu vnu vnu vnu
vnu, Zint / pšedij pšedij vnu vnu vnu vnu
vnu vnu. / pšedij. Dzij quida vnu vnu vnu, vnu
/ pšedij ~~vnu~~. Vigesima secunda, Dijo vnu vnu
vnu vnu vnu / vnu vnu vnu / pšedij pšedij
pšedij in octaf vnu vnu vnu, vnu vnu vnu

ECCCE ORGANUM!

Vsebina / Contents

Orgle na blejskem Otoku - pregled stanja in osebno mnenje / The organ on the Island of Bled - observations and personal view [3]

Blejski Otok – orgelska omara in pogodba 1639 [13]

/ Island of Bled – Organ Case and the Contract of 1639 [Abstract]

Prepisi arhivskih virov / Contract transcription [26]

Orgelski nenazadnje / Final organ page

Orgle Slovenije - Napoved monumentalne monografije v letu 2018 / Pipe Organs of Slovenia 2018 Book announcement [33]

Naslovnica / Cover: Del pogodbe za Otoške orgle iz leta 1639 / A part of Contract for organ on the Bled Island, signed in 1639.

»Erstlichen soll gedachter Hr. Paul schuldig und verpunten sein ein Orgelwerkh mit einen acht schiebige Principal von gueten rainen Zinn, 4 schiege octaf von gemischten metal, zwa schiege Super octaf oder Decima quinta ein und halb schueb daß ist quint oder decima nona, ein schueb Vigesima secunda, diese alle von gueten gemachten metal, dan von zwen schuehen Hilzene Khupl in octaf deß Principals, sambt angehenkhten Pedal und Tremulänt mit dreyen guet gerehten und verwortchen Plaspälg sambt darauf gehörigen Plägen ... «

ECCE ORGANVM!

Obvestila Ars organi Sloveniae

ISSN 2463-9397

10 - april 2018

<http://glej.orgle.si/>

Izdaja Društvo Jarina Bohinj

Pripravil in uredil Jurij Dobravec

Besedilo, ilustracije in oblika so avtorske. Uporaba dovoljena samo po predhodnem dovoljenju.

www.arsors.org

Orgle na blejskem Otoku

- pregled stanja in osebno mnenje

The organ on the Island of Bled - observations and personal view

Andraž Ristič

Sedanje orgle na Otoku so delo radovljiškega orglarja Antona Dernača iz leta 1912. Orgle imajo dva manuala, pedal in 20 registrov. Traktura je pnevmatska, sapnice pa s stožci. Drugi manual je zaprt v žaluzijah, orgle imajo tremulant nameščen na dnu orgelske omare. Velik meh, z odstranjenim mehanizmom za nožno gnanje, danes poganja električni ventilator, ki je nameščen v orgle brez dodatnega ohišja za zniževanje glasnosti, vendar ni preglasen. Omara je izrazito globoka, piščalja pa si sledijo od pročelja proti steni: I manual, II manual v žaluzijah, pedal. Na levi strani sapnice prvega manuala (gledano s pročelja) najdemo etiketo orglarstva Močnik, ki navaja, da so bile orgle generalno očiščene in uglašene 13. novembra 1998. Pojavljajo se standardne težave pnevmatike, manjkajoči in počeni mešički, v piščalnih nogah pa najdemo prenekatero nevšečnosti. Za čuda principal ni preintoniran in ni brenčanja, ki se tako rado pokaže pri več registrih v orglah v blejski župnijski cerkvi.

Vendar pa otoške orgle vsebujejo nekaj zelo dragocenega materiala iz prejšnjih orgel, ki jih je leta 1639 postavil avstrijski orglar Paul Rotenburger kar izvemo iz dokumentov, ki jih hrani župnija Bled. Orgle so imele 6 registrov, tremulant in obešen pedal. Pogodba navaja naslednjo dispozicijo:

1. Principal 8'
2. Octaf 4'
3. Super octaf 2' (decima quinta)
4. Quint 1 1/3' (decima nona)
5. Vigesima secunda 1'
6. Kopl 4'

Od tega sta skoraj v celoti ohranjena dva registra:

Principal 8' v pročelju (42 piščali)

Kopl 4' (sedaj Burdonček 8' na drugem manualu Dernačevih orgel)

Obseg klaviature je bil od C-c³, s kratko oktavo, torej 45 tonov, pedal pa domnevno 18 ali 19 tonov, C/E-a ali b (O. Heinz: Frühbarocke Orgeln in der Steiermark: zur Genese eines süddeutsch-österreichischen Instrumententyps des 17. Jahrhunderts, str. 30).

Prav tako je skoraj v celoti ohranjena izvirna orgelska omara, ki je po trenutnih podatkih ena najstarejših ohranjenih orgelskih omar v Sloveniji. Pri izdelavi novih orgel se je staro omaro zgolj podaljšalo v globino (Sl. 1). Omara hrani mnogo dokazov o prvotnih orglah, ki so stale v njej, saj je zgolj zakrpana.

Sl. 1. Arhiv RS hrani fotografijo omare pred dograditvijo orgel leta 1912.. (repro jd)

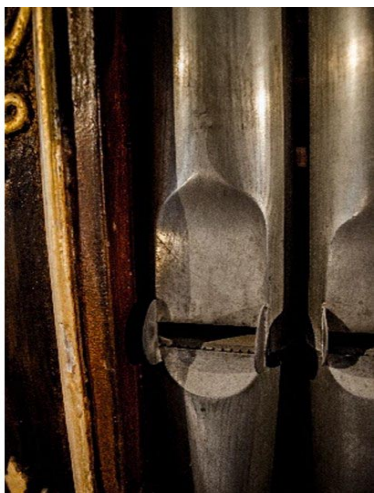
Komentar dispozicije

Dispozicija je v nekaterih pogledih precej zanimiva, sploh ker gre za orglarja avstrijskega rodu. Pojavljajo se italijanska imena principalne skupine, manjka velika kvinta, prva in edina flavta pa je kopel 4'. Vse to so pokazatelji italijanskega vpliva. Če se ozremo po orglah beneške šole (govorimo o obdobju Nakića, ki je deloval stoletje pozneje, vendar deluje popolnoma v skladu s tradicijo italijanskega orglarskega izročila) opazimo, da temeljijo na strukturi principalne skupine, t.i. ripieno. V osnovi bi lahko rekli, da so to miksturane orgle z opcijo izključevanja posameznih

elementov miksture. Vedno pa je izpuščena velika kvinta. Ostali zgodnjebaročni orglarji na slovenskem, recimo Faller, gradi principalno skupino z veliko kvinto. Še bolj pa pritegne register Kopl 4'. Gre za edini lesen register v izvirnih orglah, ki pa je tudi ohranjen, in danes stoji kot Burdonček 8' v žaluzijah drugega manuala. Še en dokaz za povezavo z italijansko kulturo, saj po tradiciji orgle poleg principalne družine vsebujejo le še dve flavti, vedno šele 4' in 2 2/3'. Sicer italijanske baročne orgle nimajo lesene flavte 4', sploh pa ta ni pokrit register. Zanimivo je tudi, da orgle nimajo dveh kupol Maior in Minor, ki sta prisotni mnogih inštrumentih v notranjosti Slovenije iz nekoliko kasnejšega časa. Gre torej za inštrument, ki je nekaj izjemnega in unikatnega v svoji okolici. Podobne dispozicije najdemo v Innsbrucku, kjer je orglar sicer tudi deloval.

Ohranjene piščali

Kot sem že omenil, sta ohranjena dva registra iz Rotenburgerjevih orgel, Principal 8' in Kopl 4'. Principal 8' že skoraj 400 let krasi pročelje orgel. Piščali so okrašene in imajo zanimivo izpeljano zgornjo ustnico, nad katero je piščal trikrat punktirana (Sl. 2). Noge piščali niso okrašene, ali pa to ni razvidno. Noga je visoka okrog 38 cm pri vseh piščalih, usta so v ravni vrsti. Piščali so od venca pod zgornjim delom omare dvignjene za okrog 18 cm. Piščalim so dodani brki polkrožne oblike, jedra so pri reži dodatno narezana, punktirano okrasje zglajeno in piščali pobarvane

Sl. 2. Punktirane piščali v pročelju. (ar)

ali polakirane. Na zadnji strani so prostoročno vrezane tonske označbe, zagotovo neizvirne. Register je preintoniran, dodane so uglaševalne zareze. Iz Derničeve pogodbe izvemo o principalu sledeče: Principal 8': Od Gis – g³ 48 starih cinastih piščali se vzame od orgel na Otoku, katerim se ušesi pridenejo in za dva pol tona višje postavijo in vgláševalni prerezi napravijo. Najprej zmoti obstoj tona Gis, ki v kratki oktavi ni prisoten. Takoj naprej se ponudi vprašanje, so piščali dobile pri vrhu dodaten material ali so dobile novo ime, torej G v A. Pri pregledu vrha piščali ni opaziti, da bi bil material dodan, sploh z ozirom na dejstvo, da so uglaševalne prireze napravljene ob lotu. Torej bi lahko principal pričel z G v pročelju in končal z c³. Potrebno je omeniti, da piščal d³ stoji za pročeljem, v levem piščalnem polju pa si zapored sledita c#³ in d#³, ki pa je verjetno doživel zvišanje za 3 poltone, tako da se izidejo piščali do c³.

Sedanji razpored piščali v pročelju:

LEVO: f a c#¹ d#¹ f¹ g¹ a¹ h¹ c#² d#² f² g² a² h² c#³ d#

SREDINA: h g d# c# H A B c d f# b#

DESNO: c³ b² g#² f#² e² d² c² b¹ g#¹ f#¹ e¹ d¹ c¹ g# e#

Ta miselnost prinese polemiko o ustreznosti menzuriranja, ki postane ožje kot današnji »standardni« principal. Na tem mestu bi omenil dejstvo, da so včasih izdelovali piščali iz takrat čistega (97% Pb, +Cu, +Sb,...) svinca. Takšne piščali so bile trdnejše od 20% zlitine kositra in svinca, imele pa so votel in poln zvok. Kovina je bila nemara lita na pesek in ne na blago, ter tolčena in nato glajena, gre pa seveda zgolj za predvidevanja na podlagi znanih praks iz pred konca 17. stoletja. Derničeva pogodba navaja, da so piščali cinaste. Od A navzdol je napravil odprte lesene piščali, ki so neposredno za pročeljem, nemara je bilo tako tudi pri izvorniku.

Današnji burdonček 8' je skoraj v celoti sestavljen iz piščali registra Kopl 4'. V spodnji oktavi si piščali deli s flavtnim principalom (lesen odprt), navzgor pa ga je Dernič zaključil z nekaj lesenimi piščalmi (hrast) in koničnimi kovinskimi piščalmi (superoktavna zveza). Na hitro sem pregledal nekaj piščali, veliko čisto ohranjenih (tudi noge piščali, ročaj čepa se izrazito razlikuje od Derničevih, ki ponekod nadomeščajo manjkajoče izvirne), vprašljivi so le pokrovi pod ustmi. Dodan je lepljen trak tkanine pri vrhu piščali (takšne so vse pokrite piščali), nekatere sprednje stranice so v celoti zamenjane, našel sem primer odlomljenih ust,

nadomeščenih s kosom pločvine, opazne so tudi dodane piščali Fis, Gis, Dis in Cis. Pod Derničevim natisom imena piščali je prostoročen napis s svinčnikom, najbrž neizviren (Sl. 3).

Sl. 3. Primerjava štirih piščali od leve proti desni: Burdon 8' – Dernič, 1912; Kopel 4' (popravilo ust); Kopel 4' – skoraj neokrnjena piščal, Rotenburger, 1639; Burdonček 8' – Derničeva dodatna piščal. (ar)

Iz Derničeve pogodbe lahko izvemo, da so bile orgle že prej predelane. Z gotovostjo je bil obseg razširjen do g^3 , vprašljiva pa je širitev kratke oktave, kar natančneje iz pogodbe ni razvidno. Dodan je bil pedal (verjetno brata Zupan) najbrž direktno na obešen pedal z obsegom C/E-b. Podane so tudi vse menzure

piščali C za register Oktava 4' 78 mm, nato pa kot kornet superoktava 2' 41 mm, Kvinta 1 1/3' 31 mm ter Vigesima seconda 1' 26 mm. Pri principalu 8' navaja menzure za piščal C kot 100x100 mm.

Omara, sledovi igralnika in vrat za piščali

Orgelska omara je čudovito okrašena, velika večina je ohranjena, manjka praktično samo zadnji del, ki pa je dobro viden na fotografiji iz leta 1911 (Sl. 1). 30. oktobra 2014 je zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (restavratorski center) označil 4 sonde. Iz samih označb ni razvidno, ali je bil vzorec tudi vzet. Omara je temno pobarvana, reliefno okrasje pozlačeno, v zgornjem delu modri detajli. Prospekt je raven, polnila nad piščalmi pozlačena. Omara je bila zakrpana na mestu igralnika, obešenega pedala, registrskih ročic ipd. Od nosilcev piščalnih vrat sta dobro vidni le dve od štirih pritrtilnih mest (Sl 4)

Sl. 4. Pritrdišči krilnih vrat. (ar)

Nad izvorno pozicijo manuala se nahaja napis (slika 5): LAUDATE EUM IN TYMPANO ET CHORO, LAUDATE EUM IN CHORDIC ET ORGANO.

Sl. 5. Napis nad nekdanjim igralnikom. (ar)

Pod napisom je še eno polje, najbrž izvorno mesto za notno stojalo in dostop do trakture. Pod tem poljem se na levi in desni strani vidi zaključka klaviatur (Sl. 6), približno 3x6 cm, na desni strani pa so dobro vidne tri od šestih odprtih za registerske ročice (slika 7), ki se na spodnjem delu zataknejo. Z notranje strani se vidijo lepše. Na levi strani ni sledov o odprtinah, les deluje izviren. V predelu pedala je omara opazno predelana, vidi se, da je bila tam odprtina, pod celotno izvorno omaro je gol kamen, pod preostankom orgel pa lesen pod. Dernač je omaro v spodnjem delu razširil takoj za sprednjim delom, izvorno je spodnji del omare ožji, približno 223 cm širok, zgornji del pa 290 cm. Izvirna omara sega do globine okrog 50 cm. Venca nad stranskima piščalnima poljema sta na strani proti osrednjem polju zaobljena, kar dodatno potrjuje obstoj vrat. Na omari je vidnih več podpisov, večina po letu 1912, najdejo pa se tudi podpisi orglarjev, ki so orgle popravljali pred predelavo. Primer je Dobro viden podpis v zgornjem delu omare na desni strani: *Joanus Georgus Eisel*, z letnico 1749. potem težko berljiv podpis z jasnejšimi letnicami in celo datumi, 19/8 1891 in 18/9 1892. Lepo viden je tudi vrezan podpis *Hainrikus Mahr Ogr(?) die 10. Jullij 1727* ali 1747.

Sl. 6. Sledovi izvorne klaviature. (ar)

Sl. 7. Zareze za registerske potege z notranje strani. (ar)

Kovan ročaj in palica z zatičem za tečaj

Med čiščenjem kora sem naletel na dva, po izgledu precej stara kovinska predmeta, natančneje ročaj, precej širok z dvema luknjama za pritrditev na vsakem koncu. Palica je ravna, proti koncu vedno tanjša, na najdebelejšem delu ima napravljeno zanko, ki je ukrivljena le v eno stran (torej središče zanke je pomaknjeno izven osi palice). Presek je pravokoten, skoraj kvadraten. Gre zgotelj za zanimivo najdbo, ki pa ni nujno povezana z Rotenburgerjevim inštrumentom (Sl. 8).

Sl. 8. Kovinska predmeta, ki sta morda bila del krilnih vrat. (ar)

Predlogi za rekonstrukcijo inštrumenta

Preden se začne razmišljati o rekonstrukciji se je vredno vprašati kam z Derničevimi orglami in opciji vzporedne gradnje novega inštrumenta, morda celo najprej o gradnji novega inštrumenta, tako da se zdajšnje orgle čim dlje pusti na otoku, podre hkrati, ali pa kak mesec ali teden pred prihodom novih orgel (odvisno od potrebe po sanaciji tal). Blejski otok namreč potrebuje na razpolago orgle za poroke in občasne mašne obrede. Nato se iz Derničevih orgel pobere vse izvirne dele (sprednji del omare, principal iz pročelja in izvirne piščali burdončka, napravi zelo podroben opis in poročilo stanja, ter napravi načrt za rekonstrukcijo. Sem namreč mnenja, da brez odstranitve Derničevih orgel in striktno ločitve izvirnih delov, dovolj kakovostna ocena stanja in načrt rekonstrukcije ni možen. Natančna rekonstrukcija razdelilne deske ni mogoča, napravi se jo na najbolj enostaven način. Deli mehanike, mehovje, tipke, registrska traktura, se izdelajo po vzoru inštrumentov družine Rotenburger (domnevno Paul Rotenburger, 1660 Berchtesgaden, sv. Andrej). Sprednja stena omare se trenutno nahaja nekako 2 metra od korne ograje, tako da se orgle brez težav pomakne za do 1 m naprej, s tem pa sprosti prostor. Obvezna je nato izdelava informacijskih tabel za v cerkev, še pred rekonstrukcijo pa informiranje osebja na blejskem Otoku, da se na koro cerkve, o kateri znamo vsi vsaj nekaj zgodovinskega povedati, nahajajo ena najstarejših omar z originalnim pročeljem v Sloveniji in izvirne piščali iz leta 1639. Še ena promocija, tokrat za spremembo glasbena.

Predlog za nove orgle

Seznanjen sem z idejo o novih orglah, ki bi stale neposredno za rekonstruiranimi, brez motečega prospekta. To idejo zelo podpiram. Idejno se sam usmerjam k nekakšni kulisi čez celotno zadnjo steno, ustrezno bele barve in z minimalnim reliefom, če je ta le potreben. S tem bi se dosegla iluzija, da je stena pomaknjena bolj naprej. Sam sem si stvar zamislil nekako kot najvišji nivo znamenitih orgel v cerkvi Saint Sulpice v Parizu, ki jih je izdelal slavni Cavaillé-Coll. Tako bi imel vsak manual možnost spremenljive glasnosti. Podpiram tudi idejo o ponovitvi dispozicije Rotenburgerjevih orgel, vendar ne kot ločen manual, temveč integracijo v glavni manual z ustreznimi označbami na manubrijih, da gre za registre, ki so v orglah za organistovim hrbtom. Slogovno bi orgle postavil v zgodnji barok, brez večjih pomislekov tudi brez jezičnikov, morda z ozirom na češko šolo. Morda celo orgle po Janečkovi dispoziciji za stolne orgle, z dodanim tretjim manualom, ki poje Rotenburgerja.

Abstract

The modern organ with 20 stops and pneumatic action on the Bled Island consists parts, which organ builder Paul Rotenburger manufactured in 1639. In the paper, the author explains several details of the instrument and reveals technology supposedly used at the time of the organ's origin. He compares old and new pipes now compose the stop named Burdonček where a full rank of pipes originates in 1639 and only some of them Anton Dernič added in 1912. Since the Island attracts many visitors, the author supports the idea for the reconstruction of the original instrument but with a simultaneous solution for modern concerts and worship.

Blejski Otok – orgelska omara in pogodba 1639

Island of Bled – Organ Case and the Contract of 1639

Jurij Dobravec

1 Uvod

Blejski Otok sodi med najpomembnejše kraje slovenske kulturne zgodovine. Ne le, da je od nekdanj prestavljajal posebnost za poselitev in privlačnost za obisk, ampak je vsaj zadnjih 200 let bil deležen različnih znanstvenih analiz. Posebej v preteklih desetletjih so bila izvedena obširna arheološka izkopavanja,¹ objekti so bili deležni arhitekturnih in umetnostno zgodovinskih presoj,² podobno ostanki srednjeveških fresk³ ter oprema cerkve in spremljajočih objektov. Mnoge raziskave so bile izvedene namensko za potrebe podrobne proučitve stanja pred vzdrževalnimi in drugimi posegi v krajino ali stavbe.⁴ Otok je zanimiv tudi kot vir za odkrivanje nematerialne kulturne dediščine, ki jo je očitno vsaj delno skušal razumeti France Prešeren, skozi zgodovino pa se kažejo tudi različni lastniško-poslovni interesi.

Dosedanje raziskave še niso podrobneje obravnavale dveh za slovenski prostor izjemnih objektov, otoških orgel in otoških zvonov. Vse dosedanje primerjalne analize namreč kažejo, da gre pri orglah za eno najstarejših ohranjenih omar na Slovenskem, ki v cerkvi sami predstavlja tudi enega najstarejših kosov opreme. Kar je še posebej pomembno je, da sta v njej ostali tudi dve vrsti oz. registra prvotnih piščali, in so kot glasbilo hkrati ves čas akustično neločljivo povezane s to stavbo. Pri treh zvonovih v zvoniku pa gre verjetno za zvonilo, ki na slovenskem najdlje zveni skupaj brez kakršnihkoli zamenjav. V glasbilih je torej zapisana najstarejša zvočna, glasbena, tehniška in umetnostna zgodovina tega prostora.

V tem prispevku bomo podrobno obravnavali orgle, predvsem orgelsko omaro, in sicer najstarejšo⁵ časovno plast od štirih, ki jih lahko določimo na osnovi materialnih dokazov in relativno

obsežnega arhivskega gradiva ter terenskega dela. Gre za obdobje med letom 1639, ko je celovski orglar Paul Rotenburger orgle izdelal, do prelomom iz 17. v 18. stol., odkar so orgle na zidanem pevskem koru. V razpravi se bomo osredotočili na dogajanje v obravnavanem obdobju in zunanjo obliko ter izgled šestregistrskih orgel. Podrobnosti njihove zvočne podobe bodo predmet obravnave objav na drugem mestu.

2. Paul Rotenburger in njegova orglarska rodbina

Paul Rotenburger je bil krščen 28. novembra 1598 v Salzburgu,⁶ umrl pa je v istem mestu 2. oktobra 1661. Kot orglar je deloval na Salzburškem in na Koroškem. Blejske otoške orgle so njegovo edino znano delo zunaj dežel stalnega delovanja. Njegov oče, Leopold Rotenburger (1568 – 1653), tudi Rotendorfer ali Rottenberger,⁷ je bil organist in mestni izdelovalec orgel v Salzburgu. Njegov izvor ni znan, domneve za njegovo poreklo navajajo Frankijo, torej območje današnje srednje Nemčije, okolice Nürnberga. Leta 1613 je izdelal petregistrski pozitiv za župnijsko in romarsko cerkev Marijinega Vnebovzetja v Dürrenbergu blizu Salzburga, ki je ohranjen v cerkvi sv. Nikolaja Torren.⁸ Oblika omare in posamezne podrobnosti so zelo podobne blejski omari. Veljajo za najstarejše pojoče orgle na Salzburškem. Znano je tudi, da je Leopold prenovil znamenite Ebertove orgle iz leta 1555/61 v mestni cerkvi v Innsbrucku in tam tudi izdelal dva pozitiva,⁹ v Salzburški stolnici je iz gradiva nekdanje stolnice sestavil ene (morda dvoje) od štirih sprednjih orgel pod kupolo. Te danes niso ohranjene, znana pa je dispozicija.¹⁰ Oba sinova, Paul in Mathias, sta bila orglarja.

Paul Rotenburger se je orglarstva učil pri očetu Leopoldu in pri njem tudi nekaj časa delal. Leta 1625 so v Salzburški stolnici krstili njegovo nezakonsko hči Margaretho, 22. junija 1627 se je poročil z Mario Schöndorfer,¹¹ ki mu je 1629 rodila sina Mathiasa. V letih pred 1633, ko je dal v Celovcu krstit sina Johannes, ¹² se je preselil na Koroško, kjer je deloval kot orglar do leta 1643. 1634 je dobil naziv deželnega orglarja v Celovcu (landschaftlicher Orgelmacher in Klagenfurt).¹³ Prva žena mu je verjetno umrla, saj je leta 1640 zaprosil za poroko v benediktinskem samostanu Pierin,¹⁴ v katerem je takrat predeloval stare orgle. Iz njegovega koroškega obdobja je znano, da so njegove orgle iz leta 1631 ali 1634 stale v nekdanjem benediktinskem samostanu v Podkloštru (Arnoldstein), da je predelal orgle pri benediktincih v St. Lambrechtu blizu Murau,¹⁵ kjer je leta 1645 v kapelo postavil

Dokument je spisan na dveh straneh prepognjene pole papirja v velikosti, ki je zelo podobna današnjemu standardu papirja A3. Podpisi so trije in vsak ima tudi svoj žig: Mihael Adolph, duhovnik eremit kot predstojnik, hkrati za N., ki je cerkveni ključar, Adam Pipan, upravnik, in Pul Rotenburger Orglar. Na tretji strani je pobotnica s podpisanim Rotenburgerjem. Besedilo je relativno dobro čitljivo, je pa jezik mestoma težje razumljiv. Zdi se, da gre za mešanico narečij, ki so jih uporabljali udeleženci, pisar pa verjetno nekaterih strokovnih besed ni razumel in jih je zapisal po posluhu.

Za organologijo je najpomembnejše dejstvo, da iz dokumenta razberemo dispozicijo registrov: »Orgle bodo imele en osemčveljski Principal iz dobrega in čistega kositra, 4 čveljsko Oktavo iz mešane kovine, dvočveljsko Superoktavo ali Decimo quinto, eno in pol čveljsko Kvinto ali Decimo nono, enočveljsko Vigesimo secundo, vse te iz kakovostne kovinske zlitine, potem pa še dvočveljski lesen Kopel v oktavi principala; vse skupaj z obešenim pedalom in tremulantom ter tremi trdno nameščenimi in dobro uravnanimi mehovi.« Cena na drugi strani pogodbe se glasi »tristo dvajset guldnov«.

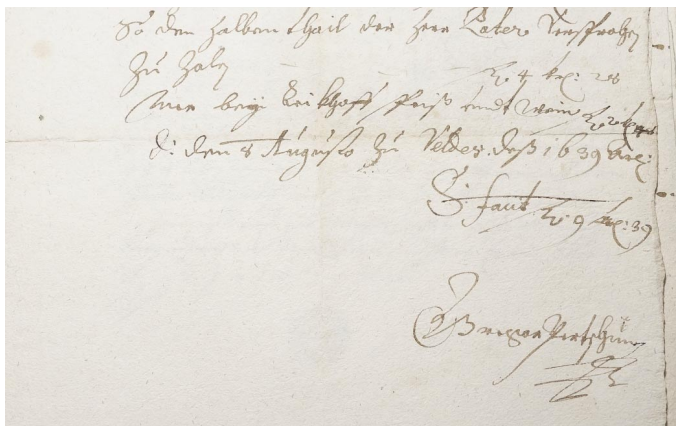
Na tem mestu moramo ovreči navedbe Franca Gornika in drugih avtorjev, ki ga povzemajo. O številu registrov namreč pravi, da je Waidman »31. marca 1639 sklenil vpričo grajskega glavarja Adama Pipana pogodbo z orglarskim mojstrom Pavlom Rotenburgerjem iz Celovca, da bo ta naredil za otoško cerkev nove orgle na 4 registre za 320 gld.«²² Njegovo navedbo ponovi Heinz,²³ vendar z opombo, da gre verjetno za napako. Škulj navaja samo, da so trije registri stari,²⁴ a brez jasne razlage, ali so to pomeni originalni ali morda iz vmesnega obdobja.

9. aprila Pavel Rotenburger piše patru eremitu na blejskem Otoku Mihaelu Adolfu, da mu pošilja za orgle grobo risan načrt, iz katerega more posneti velikost in obliko orgel. Pismo je ohranjeno.²⁵ Omenjena priloga z načrtom pa je glede na besedilo bila skupaj s popravki verjetno poslana nazaj v Celovec.

Handwritten text in a historical German dialect, likely from the 17th century. The text is written in a cursive script on aged, slightly stained paper. The document appears to be a contract or agreement, mentioning "Orgel" (organ) and "Gulden" (Gulden). The text is somewhat difficult to read due to the cursive and some fading.

Orgle so bile izdelane, postavljene in plačane še istega leta, kar je potrdil mojster Rottenburger s potrdilom 8. avgusta 1639.²⁶ Tu je Gornik pravilno interpretiral pisanje, ki je v originalu ohranjeno na istem listu kot pogodba ter podpisana in požigosana²⁷ s strani Rotenburgerja.

Poleg pogodbe s kasnejšo pobotnico in pisma, je Ohranjen tudi obračun stroškov orglarjevega bivanja na Bledu za 9 gld. 39 krc., pod katerim je 8. avgusta na Bledu podpisan Gregor Pertschun.²⁸

V zvezi s časom izdelave orgel se pojavljajo še tri letnice. Kimovec navaja, da je bila na hrbtni strani orgelske omare letnica 1654,²⁹ Premrl pa v Statistiki³⁰ navaja letnico 1657, ki jo je zaslediti tudi v drugih dokumentih, ki verjetno sledijo tej navedbi.³¹ Na podlagi odkrite pogodbe lahko ti dve letnici kot letnici postavitve orgel ovržemo. Poleg navedenih dveh letnic je na grbu škofije Briksen, ki je dolga leta bil razstavljen na pevskem koru in se pogosto pojavlja v zvezi z orglami, navedena letnica 1641. Deska naj bi bila del orgelske omare, ki bi bila potemtakem izdelana tega leta.³² Vendar neposredne povezanosti te deske z orglami ni bilo mogoče potrditi.

4. Orgelska omara

Pročelje je za orgle s šestimi registri relativno veliko. Pogodba navaja 14 čevljev visoko in približno 10 čevljev široko, kar pomeni skoraj tri metri širine in več kot štiri metri višine.³³ Globina glede na dimenzije ohranjenih bočnih delov ni presegala 60 cm. Relativna plitkost omare je razvidna tudi iz fotografije iz leta 1911.³⁴

Mere orgelske omare so po vseh dokaznih gradivih³⁵ sodeč enake kot so vidne še danes. Poleg poglobitve do zahodne stene leta 1912 se zdi, da je verjetno leta 1912 DERNIČ dodal spodaj okrog 40 cm visok podstavek. V vmesnem obdobju je bil preurejen spodnji del pročelja z igralno nišo, kjer je zdaj s polnilno desko zaprta odprtina nekdanje klaviature oz. igralnika. Izvirna širina podnožja je torej 2,23 m, širina nastavka 2,95 m; skupna višina omare nad srednjim poljem 3,95 m, nad tem še rezljan nastavek.³⁶ Sodeč po obdelanosti lesa na robu, je originalna globina po vsej višini znašala vsaj 58 cm.³⁷

4.1 Pročelje

Pročelje je po višini razdeljeno na orgelsko podnožje, ki sega do višine meter in pol, in orgelski oz. piščalni nastavek, ki se nadaljuje nad vencem in je nekoliko širši ter globlji od ohranjenega podnožja. Orgelsko podnožje in nastavek sta v širino členjena – vsak zase nekoliko različno – v tri navpične razdelke.³⁸

Za 4 cm poglobljeni srednji del podnožja je izvirno služil kot igralna niša s klaviaturo in registrskimi potegi. Spodnji rob klaviature je bil na najbolj ustrezajoči višini »in die Höhe auf daß Peste«, danes izmerjeno 72 cm. Registrski manubriji so bili kot vse kaže iz ploščato kovanega železa ali morda ploščatega trdega lesa, in nameščeni na diskantni strani klaviature, kjer se še sledijo štiri pokončne odprtine, ki so danes zakrite. Na basovski strani ni vidnih nobenih ostankov odprtin. Odprtine na desni so bile v dveh ravninah, zgoraj dve enaki in morda z zaskokom, spodnja zanesljivo z zaskokom. Širina vseh odprtin za manubrije tudi sicer ni enakomerna – spodaj je nekoliko širša, kar je lahko posledica obrabe in posledično krpanja. Obraba bi potrjevala domneve, da je šlo za kovinske ročice. Če upoštevamo, da je bilo izvirno 6 registrov in prostor zanje odštejemo od širine sedanje pokrovne plošče, ter na basovski strani odštejemo simetrično enako širino, dobimo 64,5 cm, ki ustreza klaviaturi kratke oktave v razponu od tipke E do tipke c3. Širino dodatno potrjujeta dva pravokotna vtisa pod mestom nekdanje klaviature, med katerima je notranja razdalja 64,5 cm, zunanja pa 71,5 cm.

Ob nekdanji klaviaturi sta levo in desno vidna še dva vtisa v barvo, za katera ni bilo mogoče ugotoviti razloga. Morda sta bili tu pritrjeni majhni odlagalni polici ali prostor za sveče. Prostor nekdanje klaviature je danes zakrit z novejšo obrobjeno pokrovno ploščo širine 90 cm, kar kaže na širino obrobne prostora. Nad to ploščo je izvirna krilna plošča z napisom iz psalma 150: LAVDATE EVM IN TIMPANO ET CHORO / LAVDATE

EVM IN CHORDIS ET ORGANO.³⁹ Besedilo je napisano brez presledkov, začetnice besed pa so večje od ostalih črk. Pokrovna plošča ima na vseh vogalih razširitve v obliki oglatih ušes, na zgornjem robu pa je vstavljen pozlačen rezljani ornament. Srednje polje orgelskega podnožja je zgoraj zaključeno z dvojnimi zaobljenimi podstavkom poličaste oblike, ki se na okroglih zaključkih sklepa s ščitasto ploščo in strehastim čelom, ki je ob straneh rezljano.

Stranski polji orgelskega podnožja sta široki po 60 cm in zrcalno nameščeni na vsaki strani. Pokrovna plošča s svojim ornamentom, ki ima pozlačen rob, daje vtis, da je pretirano potisnjena v zgornji rob. Tudi v spodnjem delu se plošča zaključí brez značilnih kvadratnih ušes, spodnja obroba pa je dvignjena za kakšnih 40 cm. Če bi zgodnji del krilne plošče spustili za višino, na kateri je talna kotna obroba, bi se njen zgornji rob poravnal z zgornjim robom odprtine za klaviaturo v sredinskem delu orgelskega podnožja. Pod spodnjim robom bi tako dobili prostor za dodaten okrasek, ki ga pogrešamo, nad zgodnjim ornamentom, ki je zdaj nameščen izrazito previsoko, pa bi bil prav tako lahko nameščen rezljan in pozlačen okrask. Okras stranskih polj, predvsem njihov rob bi tako bil podobno sorazmeren,⁴⁰ kot je to vidno na nekaterih drugih zgodnjebaročnih orgelskih omarah v tem delu Evrope.

Spodnji del orgelske omare se torej zaključí s profiliranim vencem, ki ima posebnost. Venec sicer normalno zaključuje zgornji povezavo med spodnjim in zgornjim delom omare, vendar v srednjem delu, v širini spodnjega dela orgelske omare, najbolj zgornja polica profila štrli za dodatna dva centimetra naprej.

Zgornji del omare – orgelski ali piščalni nastavek – je, kot smo že omenili, nekoliko širši od spodnjega. Je tudi nekoliko temnejše barve, ki izgleda starejša kot oljna barva podstavka. Polžasto rezljane in zaokrožene podporne roke zapolnjujejo kot med ožjim orgelskim podnožjem in širšim nastavkom. Navzgor se pročelje dviga z navpičnim ogrodjem, tremi pročelnimi polji, zgornjim vencem in čelnim zaključkom. Pročelni sklop s svojimi tremi piščalnimi polji sledi shemi bazilike – dve stranski nižji polji in osrednje višje polje. Dolžina piščali obeh stranskih polj se povečuje od sredine proti robu, praznine nad njimi pa na obeh straneh pokriva okrasno zastiralo z rastlinskimi motivi. Srednje polje ima piščali postavljene v obliki mitre, v katerem praznino zapolnjujeta dve ročno rezljani zastirali v obliki četrine elipse.

Nedeljena robna letev zastirala poudarja namen zastirala. V nasprotju z vmesnim vencem je zgodnji venec tudi po višini dvodelen, med obema deloma pa sta prekladni plošči. Na skrajnem levem in desnem delu vsake prekladne plošče je kvader diamantne oblike, ki je podložen z okraskom v obliki štirih listov. Pročelni nastavek se navzgor nadaljuje v elegantno razčlenjeno okrasno čelo, ki mu pogodba pravi 'außzug und Sprengwerh'. Stranski polji imata vsako po en rogasto zavit element, kraka nad srednjim poljem pa imata ravne robove trikotno oblikovanih elementov. Proti srednjemu polju nad stranskimi polji sta nameščena še dva ozko piramidasta nastavka. Členjeni nastavek nad osrednjim poljem se navzgor nadaljuje še z majhnim podstavkom, na katerem je figura monštrance z žarki in monogramom IHS, ki v mnogih primerih v tem delu Evrope nakazuje povezave z jezuiti.⁴¹ Oblika stroge ploskovnosti prospektnega nastavka, ki je po sondiranju sodeč izvorno temne barve, je obogatena z izdatno ornamentiko polnil in pozlačenih rezljanih okraskov. Slog in izdelava kažeta, da sta pročelje z vsem ornamentalnim okrasjem ter celotna krona izvorna.

4.2 Bočne strani

Oblika orgelske omare z bočnih strani je delno spremenjena, vendar so deli orgelskega nastavka skoraj v celoti ohranjeni. Sicer delno zakriti rezi na hrbtišču orgelskega nastavka kažejo, da gre za izvorno globino, ki je z nekoliko variacije 58 cm. Spodnji del omare je na hrbtni strani bil dodatno odrezan za okrog 10 cm, tako da prvotna globina spodnjega dela omare ni zanesljivo ugotovljiva. Bočne stene kažejo, da njihova polnila že prvotno niso bila odstranljiva, kar pomeni, da se je v notranjost omare lahko dostopalo le s sprednje ali morda zadnje strani, vedno pa je bilo za dostop treba odstraniti nekaj piščali. Nekoliko so poškodovane bočne stranice višjega osrednjega polja, ki so bile verjetno 1912 izrezane zaradi višjih lesenih piščali Principala 8' in pokritega Burdona 16'.

4.3 Notranjost

Na ohranjenost omare v izvornem stanju kažejo tudi druga dejstva, iz katerih je mogoče glede na prakso orglarstva napraviti dokaj zanesljive sklepe. Najprej že omenjeno dejstvo, da je omara po stilu in posameznih elementih blizu drugim glasbilom, ki so jih izdelali v delavnicah orglarjev Rotenburger. Drugo dejstvo je, da sta slog omare in obdelava lesa, predvsem nekaterih notranjih nebarvanih površin, na ravni metodologije 17. stoletja, ki je poznana pri mnogih glasbilih iz tistega obdobja, mnoge oblikovne elemente pa poznamo tudi iz druge cerkvene in profane opreme.

Nekaterih posebnosti, na primer krone z rogasto zavritimi nastavki ali v krog izsekanim trikotnim zaključkom s sredinsko imitacijo monštrance, od sredine 18. stoletja ne srečujemo več. V omaro se je sredi 18. stoletja, 1749, lastnoročno⁴² podpisal ljubljanski orglar Johan Georg Eisßl, omare pa v prvih sto letih precej zanesljivo niso menjali. Ugotovitev bo mogoče dodatno potrditi s pomočjo dendrokronoloških analiz.

4.4 Neohranjeno hrbtišče

Vse kaže, da je bil del hrbtišča orgelske omare vsaj delno ohranjen do leta 1912. Iz tedanje fotografije je viden okvir hrbita zgornjega dela omare. Odstranljive krilne table niso vidne.

V cerkvi na otoku se nahaja tudi ravna lesena plošča z grbom, ki je na spodnji strani odrezan. Slika pravzaprav prikazuje dvojni grb, na katerem so škofovska mitra, palica in meč ter letnica 1641. Desni del dvojnega grba predstavlja škofijo Briksen, ki ima na desni strani na rdeči podlagi velikonočno jagnje z zmagoslavno zastavo. Leva stran ima na srebrnem polju rdečega orla, ki ima prečno preko prsi zlato škofovsko palico – kot simbol cerkvene kneževine Briksen. Tak grb lahko vidimo tudi v stolnici v Briksnu, kjer ga izpostavijo v času izpraznjenega škofovskega sedeža. Dvojni grb bi sicer lahko pripadal delu orgelske omare.⁴³ Vendar so deske, na katerem je grb naslikan, vodoravne, pri orgelski omari pa bi pričakovali pokončne. Ker je slika graba odrezana, je vsekakor bil del neke večje lesene površine. Morda je bila to lesena ograja, ali zastiralo mehovja.

Hrbtišče omare ima še eno posebnost, ki je omenjena v dokumentaciji Spomeniškega urada na Dunaju.⁴⁴ Namreč podpis Franceta Prešerna. Škofijski ordinariat je na očitno izraženo željo Deželnega muzeja, da obravnavano omaro pridobi v svojo zbirko tudi zaradi pesnikovega podpisa, župniji z dopisom le dovolil, da se »dotična deska izreže in gratis odda v muzej«.⁴⁵ Ker je omara morala ostati na koru otoške cerkve, v globino pa je bila podaljšana, pri čemer so odstranili prvotno hrbtišče, je usoda deske s Prešernovim podpisom neznana. Osebno poizvedovanje v današnjem nasledniku Deželnega muzeja še ni dalo rezultatov.

4.5 Krilna vrata – ostanki

Pročelje orgel so se nekdam zapiralo s krilnimi vrati, ki niso ohranjena. Podobna vrata, pogosto z obeh strani poslikana, so bila običajna oprema večine zgodnjebaročnih orgel.⁴⁶ Dokaza za velika krilna vrata sta vsaj dva. Dobro so vidni vtisi v les in barvo na bočnih straneh skrajnih stebrov ter vidne luknje žeblicev za pritrditev pregibnega okovja. Nekoliko težje sta opazna rahlo

polkrožno posneta središčna zaključka levega in desnega dela zgornjega venca, ki kažeta, da so bila vrata velika in so zakrivala celotno pročelje, vključno z ornamentami, in ne le piščalnih polj. To praviloma pomeni, da so bila izdelana kot platna vpeta v lesen okvir in ne kot polno lesene table. Relativno šibko izražene odrgnine, ki jih taka, neredko povešena vrata pustijo na ploskvi pod seboj, nakazujejo, da svoje vloge niso dolgo opravljala. To lahko pomeni, da so jih odstranili že v času prenosa orgel na sedanji kor ob koncu 17. stol., ali pa so bila v začetnem obdobju postavitve na koru stalno odprta. Slednje bo mogoče delno potrditi z ugotavljanjem časa utrditve obokov s kovanimi drogovi, za kar v času te raziskave nismo našli nobenega pisnega ali drugačnega dokaza.

Kdaj so bila krilna vrata odstranjena, prav tako ni bilo mogoče ugotoviti. Iz diferencialnih pregledov inventarjev z umetninami ni mogoče potrditi, da bi se kakšna večja platna pojavila kot samostojen objekt in bila kasneje iz teh seznamov umaknjena. Nikjer tudi ni najden zapis, kdaj in kdo jih je izdelal. Pogodba z Rotenburgom jih ne omenja, torej so bila gotovo nekoliko mlajša.

4.6 Mehovje

Pogodba navaja, da bo orglar postavil tri mehove, ki bodo dobro utrjeni in uravnani. Ugotovljena oblika omare in velikost spodnjega dela ne omogoča, da bi tri mehove lahko namestili vanjo. Prav tako tedanja orglarska praksa pri tako velikih glasbilih kaže običajno postavljanje mehovja zunaj ohišja, bodisi v posebno dislocirano omaro ali pa brez omare nekje blizu orgel. Ko pogodba govori o treh mehovih, gre gotovo za tri enake klinaste mehove, ki s pomočjo posebnega mehanizma za izmenično polnjenje in praznenje dajo dokaj enakomerno, vendar valujočo sapo. Iz kasnejših dokumentov tudi izvemo, da so bili gnani s pomočjo treh usnjenih jermenov, saj so 1681 na stroške škofije v Briksnu kupili 3 nove pogonske jermene za meh.⁴⁷ Dejstvo, da so mehovi stali na konstrukciji med orgelsko omaro in neko steno nam razkriva pismo 9. aprila 1639, v katerem Rotenburger patra na Otoku naproša: »Gospod naj mi to tudi čimprej pošlje nazaj in zraven napiše, kako daleč je od prsnega piščalja do zidu zadaj, da se bom vedel glede mehov toliko bolje po tem ravnati.«⁴⁸

5 Sklep

Za rekonstrukcijo izvirnega stanja, ki je za tako ohranjene dele glasbila danes edina kulturno civilizacijska rešitev, bo poleg omare potrebno poglobljeno in primerjalno ugotoviti še stanje mehanizma in zvočnega dela ter prostor prvotne namestitve.

Podrobne meritve so na objektu že bile izvedene, tudi del podatkov iz primerljivih glasbil in arhivov je že zbran. Osnova analize in sinteze bo seveda ponovno tukaj obravnavana pogodba iz leta 1639, v kateri je navedena dipospozicija registrov, ki glede na znane takratne standarde o orglah dejansko največ pove.

Orgle na blejskem Otoku so fenomenalna zgodba. V sedanjem glasbilu so ohranjeni ključni deli starih orgel in Rotenburgerjeva orgelska omara iz leta 1639. To pomeni, da je mogoče v skladu z orglarsko doktrino rekonstruirati podobo in zvok najstarejših slovenskih orgel z značilno dispozicijo in uglasitvijo.

Abstract

In March 1639, a Carinthian organ builder Paul Rotenburger signed a contract for raising a pipe organ in the church of Bled Island. Besides being recognized as the oldest known authentic record about organs in the area, the document describes details of still preserved heritage. Today's organ consists two Rotenburger's stops, 8-foot Principal in the prospect, and a wooden Copel as a part of modern Burdon. Moreover, the first installed organ-case serves as a front of the present instrument.

The author analyzes historical circumstances and compares the results with current observations of the remains, here focusing on the organ-case principally.

With the research and publishing the texts of original papers of 1639, we are trying to support the reconstruction project at one of the most attractive places in Slovenia.

Opombe

- ¹ Kimovec, Franc: Bled nekdanj in sedaj. 1908. <> Gornik Franc: Bled v fevdalni dobi. Bled 1967. <> Šribar, Vinko: Blejski otok: oris zgodovine. Zavod za pospeševanje turizma, 1971.
- ² Šribar, Vinko, Tisoč let slovenske arhitekture na Blejskem otoku. V Sinteza 5–6, 1967.
- ³ Cevc, Emilijan: Gotsko kiparstvo. Ljubljana 1967
- ⁴ V zadnjem obdobju npr. obnova južnih stopnic, prenova spremljajočih stavb, notranjosti cerkve in zvonika, sanacija okolice. Večino izvaja Župnija Bled v slodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- ⁵ Noben pregledan starejši inventarji cerkve na Otoku, kar je ohranjenih v NŠAL, ARS in Arhivu škofije Briksen, ne navaja orgel.
- ⁶ Škofijski arhiv Salzburg, Krstna knjiga/Taufbuch I, fol. 337v in Mrliška knjiga/Totenbuch I, fol. 406. Navedba v Heinz Otmar:

- Frühbarocke Orgeln in der Steiermark. Wien, 2012, str. 151.
- 7 prim. Österreichische Kunsttopographie, Bd. 10 (Dunaj, 1913), str. 410
- 8 Schmeißner, Roman: Orgelbau in Salzburger Wallfahrtskirchen. WiKu-Verlag, Duisburg/Köln, 2015. Nekateri strokovnjaki so jih zmotno pripisovali drugim orglarjem. Posnetki tega orgelskega pozitivna so dostopni eni od CD plošč Orgellandschaft Salzburg Floriana Pagitscha.
- 9 Eberstaller, Oskar: Orgeln ud Orgelbauer in Österreich. Graz-Köln, 1955, str. 47.
- 10 Quioka Rudolf: Die Altösterreichische Orgel. Kassel / Basel, 1953, str. 38: HW: Principal 8', Octav 4', Quint 3', Superoktav 2', Mixtur 3 fach, Grobgedackt 8', Gedackt 4; RP: Principal 2', Mixtur, Copula maior, Copula minor; P: Subbass 16', Oktav 8'.
- 11 Arhiv Salzburg-Mülln, Trauungsbuch I, fol. 26. Navaja Heinz, str. 151.
- 12 Župnijski arhiv Sv. Ilja Celovec/Klagenfurt – St. Egid, krstna knjiga za leto 1633.
- 13 Koroški deželni arhiv Celovec (KLK), Hs74, Protokoli 1634. Fol. 130r.
- 14 Samostanski arhiv Pierin, Računi in listine za maj 1640.
- 15 Navedeno je 'Clagenfurter Orgelmacher'. Ker takrat v Celovcu ni bilo drugega orglarja, to ne more biti drug kot Paul Rotenburger.
- 16 Samostanski arhiv St. Lambrecht, mapa Orgelbau 1647, račun. Dispozicija po Quoika, str. 40: HW: Principal 8', Octav 4', Superoktav 2', Quint 1 1/2, Quintez 1', Zimbel 1/2', 2 fach (1/2' + 1/3'); OW: Coppel 8', Flöte 4, Mixtur 2' 6fach; P: Principal 12' (+CDE 16), Octav 8', Superoktav 4'+2'.
- 17 Pogodbo je transkribirana. Glej Trebuch, Bernhardt: Orgeln und Orgelbau im Bezirk St. Veit an der Glan (Kärnten). Dizertacija, Dunaj, 1986, str. 314.
- 18 Walterskirchen, Gerhard: Orgeln und Orgelbauer in Salzburg vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Dissertation, Universität Salzburg, 1982.
- 19 Georg Brenninger: Orgeln in Altbayern. München 1978, Str. 183.: 1660 Paul Rotenburger (Salzburg) Manual: Copel 8', Flöte 4', Octav 2', Quint 1 1/2', Superoktav 1', (Tremulant). Glej tudi Kramml, F. Geschichte von Berchtesgaden, kjer dodatno navaja: 45 Töne (D- d3 mit kurzer Oktav).
- 20 Župnijski arhiv Bled, mapa Zgodovina, podmapa Blejski duhovniki, rokopis, list 17.
- 21 NŠAL, Župnija Bled, fasc. 11, mapa listnine originali 1592 – 1697. Prepis in prevod v Prilogi 1.
- 22 Gornik, Franc: Zgodovina blejske župnije. Mohorjeva, 1990, str. 154.
- 23 Heinz, str. 152.
- 24 Bizjak, Milko in Škulj, Edo: Orgle na Slovenskem. DZS, 1985, str. 172.
- 25 ARS SI AS 722, Proštija Blejski otok 1515 – 1838. F.5, mapa Korespondenca Rotenburg Paul. Navedba tudi v: Mal, Josip: Umetnostnozgodovinski zapiski – Cerkev na blejskem otoku. V: Zbornik za umetnostno zgodovino, 1924, letnik 4, številka 3, str. 152. Prepis in prevod glej Prilogo 2.
- 26 NŠAL, Župnija Bled, fasc. 11, mapa listnine originali 1592 – 1697. Prepis in prevod v Prilogi 3.
- 27 Paul Rotenburger je imel svoj pečat v obliki kroga, v sredini pa križ z daljšo pokončno letvijo. Pod križem je na levi strani črka P, na desni pa R.
- 28 ARS SI AS 722, Proštija Blejski otok 1515 – 1838. F.5. Priloga 4.
- 29 Kimovec, Franc: Drobne misli o orgelskih zadevah. V: Cerkevni

glasbenik, št 7–8, 1928, str 106.

30 NŠAL, Fond Stanko Premrl, Statistika orgelj 1916/17, rokopis.
Enako tipkopis seznama orgel za odvzem piščali v I. sv. v. SI AS
1100 Spomeniški urad / Denkmalamt Dunaj.

31 Župnijski arhiv Bled. mapa Orgle. Na to letnico se sklicuje
župnijski upravitelj 1917 ob pozivu oblastem, naj piščali ne
odvzamejo za vojne namene.

32 prim. Bizjak in Škulj, str. 172.

33 Glede na danes ugotovljene mere, so je bila enota čevelj umerjena
po zahodnonemških zgledih. Vzhodnonemški, Italijanski in tudi
Tirolski čevlji so bili večinoma nekoliko daljši. Prim. Pollens,
Stewart: Historical metrology in the service of organology, some
caveats. V: Unisonus- Musikinstrumente erforschen, bewahren,
sammeln. Praesens, Wien, 2014, str. 522–526.

34 Fotografijo hrani arhiv C.Kr Spomeniškega urada (Denkmalamt),
hrani Arhiv RS, oznaka gradiva AS1100

35 Gre za tipično zgodnjebaročno obliko omare, primerljivo z
ohranjenimi deli orglarske rodbine Rotenburger. Kakovost izdelave
nakazuje, da je mojster uporabil tudi zelo dober les, in ni razloga,
da bi kdo v vmesnem času izdelal tak dvojnik omare.

36 Danes omara stoji na dodatnem, 40 cm visokem podstavku iz
leta 1912. Pri navedbi mer originalne omare ta novejši podstavek
ni upoštevan. Seveda pa dopuščamo možnost, da so orgle tudi v
izvirnem stanju imele kakšen dodaten podstavek.

37 Heinz domneva, da je bil leta 1912 zadnji del odrezan in omara
podaljšana do zahodne stene cerkve (Heinz, Frühbarocke, priloga na
CD plošči, Bled). Sledovi v omarnem nastavku ne kažejo, da bi bila
odrezana, verjetno pa je bil odrezan spodnji del in ob razširitvi morda
tudi pomaknjen nekaj centimetrov navznoter.

38 Opis osnovno strukturo besedila povzema po um. zgod. opisu
Otmarja Heinza, vendar je močno razširjeno in bolj podrobno na
osnovi mnogih dodatnih ugotovitev na terenu.

39 V standardnem prevodu Svetega pisma so te besede poslovenjene
v: »... hvalite ga z bobnom in plesom, hvalite ga s strunami in
flavto.« Logičnen je tudi prevod: »... hvalite ga na bobne in z
zbori, hvalite ga na godala in z orglami.«

40 Občutek nesorazmerja je očitno imel že Heinz (str. 202), ki je
narisal ornament nekoliko nižje kot je dejansko danes, vendar
bolj skadno z drugimi pročelji, ki jih obravnava v svoji knjigi.

41 Povezave otoške cerkve z jezuiti niso poznane.

42 Podpis je primerljiv s podpisom na pogodbah, na primer ohranjeni
za orgle v jezuitski cerkvi pri sv. Jakobu v Ljubljani iz leta 1779.

Hrani NŠAL, Župnije, Ljubljana – Sv. Jakob – spisi, f.3.

43 Heinz, Otmar, 2013, Frühbarocke Orgeln in der Steiermark,
priloga na CD Bled/Veldes.

44 ARS, SI AS AS1100, mapa Veldes.

45 ŽA Bled, mapa Orgle, dopis 4805.

46 V Sloveniji je ohranjeno malo takšnih vrat. Strmca nad Laškim,
Ptuj sv. Rok, Sv. Primož nad Kamnikom, Mišji dol, Vinski vrh in
Sotensko pri Šmarju imajo okovje ali ohranjena vrata pritrjena na
vogalu omare; V Studenicah in Polenšaku, kjer so orgle za krog
pol stoletja mlajše, imajo okovje na notranjem robu piščalnega
polja.

47 DKA Brixen, Propstei Veldes, HA 21.294, VI 11, VIII 5, IX 7, IX
29.

48 ARS SI AS 722, Proštija Blejski otok 1515 – 1838. F.5.

PRILOGA 1 i

Pogodba za orgle na blejskem Otoku, 31. 3. 1639 – prepis izvirnika

An heut den lezten Tag Martij des 1639-sten Jahr, ist zwischen Ehrwürdigen Edlen Herrn Pater Michell Adolffen Priesteren Ehremit Insell Wördt als Wohnstehrn und geherten Khürchen Khirchen Probst mit rath und Wissen auch deß Edl gestrengen Herrn Adamen Pipan von Prunnfeldt Verwaltern der Geschloss Veldeß alß obtragenten Ambtß halben der Zeit Vogtherrn aineß dan den Ehrunstdn Khunstraich Hrn Paulen Rottenburger Orgelmachern in Clagenfurth andersthailß folgenden contract und Spanzedl aufgericht und beschlossen worden.

Erstlichen soll gedachter Hr. Paul schuldig und verpunten sein ein Orgelwerkh mit einen acht schiehige Principal von gueten rainen Zinn, 4 schiege octaf von gemischten metal, zwa schiege Super octaf oder Decima quinta ein und halb schueh daß ist quint oder decima nona, ein schueh Vigesima secunda, diese alle von gueten gemachten metal, dan von zwen schuehen Hilzene Khupl in octaf deß Principals, sambt angehenkhten Pedal und Tremulänt mit dreyen guet gerehten und verwortchen Plaspälg sambt darauf gehörigen Plägen mit staineren gewichten alleß gerecht und unnerfalscht mit allen vleiß sauber und guet sowoll Kasten von undten in sonderheit oben von clavinorum in die Höhe auf daß Peste mit außzug und Sprengwerh so vil sich thuen losst Ziren und Puzen, also daß das ganz werkh vierzehen werch schuech hoch und ungever zehen schueh prait, nach deme die austhailung sich danen gebein sein und thuen wirdet, ahne allen nachthail und hilf der Khirhen alher liferen und aufrichten, allain die fuehren und zerung der fuerleit solle der Khürhen; dargegen aber die wagniß der schäden Hern Paull obligen.

PRILOGA 1 p

Pogodba za orgle na blejskem Otoku 31. 3. 1639 – prevod

Danes, na zadnji dan marca 1639. leta, je bila med prečastitim plemenitim gospodom patrom Mihaelom Adolfom, duhovnikom in eremitom na Blejskem otoku kot predstojnikom, po posvetu s spoštovanim cerkvenim ključarjem in z vednostjo plemenitega in vrlega gospoda Adama Pipana plemenitega Brunnfelda, upravnika graščine Bled kot nosilca službe na eni, ter častitljivim in umetniškim gospodom Pavlom Rotenburgerjem, orglarjem v Celovcu na drugi strani, sestavljena in sklenjena naslednja pogodba.

Najprej se omenjeni gospod Pavel zavezuje, da bo postavil orgle z osem čeveljskim principalom in dobrega in čistega kositra, s 4 čeveljsko oktavo iz mešane kovine, z dvo čeveljsko superoktavo ali decimo quinto, z ena in pol čeveljsko kvinto ali decimo nono, z enočeveljsko vigesimo secundo, vse te iz dobro narejene kovine, nato dvočeveljsko leseno kopulo v oktavi principala, skupaj z obešenim pedalom in tremulantom, s tremi dobro uravnanimi mehovi s pripadajočimi deskami in kamnitimi utežmi, vse pravilno in nepotvorjeno, z vso prizadevnostjo, lepo in dobo narejeno; prav tako omaro, kjer bo klaviatura v spodnjem delu na najbolj primerni višini, zgoraj pa bo olepšana in še nadgrajena z vrhnjim okrasjem, kolikor se bo le dalo narediti, tako da bo celotno delo 14 čevljev visoko in približno 10 čevljev široko; potem, ko bo vse to naštetu narejeno, bo brez vsakega tveganja za cerkev in brez njene pomoči delo semkaj dostavljeno in postavljeno, samo prevoz in vozniški stroški bodo cerkveni, medtem ko bo morebitno škodo nosil gospod Pavel.

Entgegen ist dem Hern darumben drey Hundert und zwain zigkh Gulden [R] so polt daß werkh zu geniege aufgesetzt sein wirdet in teitscher Wehrung, für alles und yedes sambt den Leikhoff par zu erlegen und bezallen versprochen worden. Alleß gethreulich und ohne geverde bey verpindung beider der Herzogtumbs Carenten und Crain Landt schaden Pundt, dessen zu Urkhundt seindt zway gleich lautende Spanzädl mit der selbs sachen hant schrift und Petschafft verfertigten aufgericht und yedem aine zu Handen gestelt worden. Actum ut supra.

Michael Adolph Prister Eremita als Vorsteer
 und anstat [der Khirchpröbst] [L.S.]
 Adam Pipan, Verwalter alda, m. p. [L.S.]
 Paul Roternburger Orglmacher [L.S.]

PRILOGA 2 i

Pismo Pavla Rotenburgerja glede oblike
 omare 9. 4. 1639 – prepis izvirnika

Ehrwirdig Geistliher Herr Pater etc.

Euer Ehrw. sei mein fr. grueß und willige dienst Erd Zeit anvor hiermit wirt der Herr P. den abriß der Orgl, zu empfangen wissen, ist zwar etwaß grob gerissen, doch wirt der Herr die größ und formb daran verstehen, damit der Herr weiss wie ich gedacht solche zemachen, der Herr wolle mier auch ehrsten solche widerrumb schükhen, und beinebens auch schreiben, wie weith von dem Prustmeirl, biß zur hindero mauer sey, damit ich mich mit den Plaspelgern desto besser, wisse darnach zurichten,

Andern thue ich dem herrn zuwissen, daß ich von den jenigen 50 fl. so ich negstmals empfangen, nicht um 15

Za to bo treba dati in plačati gospodu tristo dvajset [renskih] goldinarjev nemške veljave, kakor hitro bodo orgle postavljene na svoje mesto; za vse in vsako stvar, skupaj z likofom, kakor je bilo dogovorjeno. Vse pošteno in brez prevare pri splošni deželni obvezi za škodo v obeh vojvodinah, Koroški in Kranjski. V pričevanje tega sta bili izstavljeni dve enako se glaseči listini z istim podpisom in pečatom, in vsakemu od njiju je bila izročena po ena. Dano kakor zgoraj.

Mihael Adolph, duhovnik eremit kot predstojnik
in namesto N. [cerkvenega ključarja] [pečat]
Adam Pipan, tukajšnji upravnik l. r. [pečat]
Paul Roternburger, Orglar, l. r. [pečat]

PRILOGA 2 p

**Pismo Pavla Rotenburgerja glede oblike
omare 9. 4. 1639 – prevod**

Prečastiti duhovni gospod pater itd.

Vaši Častitosti bodi moj prijateljski pozdrav in voljna služba od pamtiveka naprej. S tem (pismom) bo gospod pater prejel skico orgel. Sicer je narisana precej grobo, vendar bo gospod po njej spoznal velikost in obliko, da bo gospod vedel, kako sem mislil, da bi se naredile. Gospod naj mi to tudi čimprej pošlje nazaj in zraven napiše, kako daleč je od prsnega piščalja do zidu zadaj, da se bom vedel glede mehov toliko bolje po tem ravnati.

Sicer dajem gospodu na znanje, da od onih 50 goldinarjev, ki sem jih pred kratkim dobil, nisem le

oder 18 fl. für vol mächte auserben die andern alle nuer zu 10 den. etliche gar nuer zu 2 kr. gangbar sein, wolle mier der Herr Pater derowegen nuer guets gelt richten, dan so mier nicht guets gelt ervolgen solle, wolte ich mich vill ehenters, der arbeit verwegen, und solches empfangene gelt widerumb zurugs sendten, solches habe ich E. Ehrw. dismals berichten wöllen, und uns samentlich Götlicher obacht befolchen haben.

Datumb Clagenfurt den 9 April 1639

Dem Herrn P. dienst beflussner

Paul Rotenburger

PRILOGA 3 i

Obračun/Pobotnica Pavla Rotenburgerja

8. 8. 1639 – prepis izvirnika

Ich Paul Rotenbuger Orglmacher bekhene hiemit daß ich vom denen hochwirdigen auch Edlen herren P. Mihael Adolphus Priester und Eremiten zu Insel Wörth vermög dieses verschriebenen Schluß umb solche Orgl empfangen hab benandtlich drey hundert zweinzig gulden, dessen zu Urkhundt gebe ich meine aigene handtschrift und Petschafft. Actum den 8 Augusty Anno 1639.

[L.S.] Paul Rotenburger

Orglmacher m. pr.

Priloge 1 do 4

Priprava virov / Sources prepared by Jurij Dobravec.

Prepisi rokopisov / Manuscript recognition by
Jurij Dobravec, Edo Škulj, France Baraga.

Prevodi in interpretacija / Translation and interpretation by
France Baraga, Edo Škulj.

kakšnih 15 ali 18 gld. porabil, saj se je druge (piščali?) dalo dobiti le po 10 denaričev, nekatere pa po 2 krajcarja; naj mi gospod pater zaradi tega priskrbi dober denar, kajti če ne bom dobil dobrega denarja, se raje odpovem delu in že dobljeni denar pošljem spet nazaj;

to sem hotel tokrat sporočiti vaši Častitosti in nas vse priporočiti božjemu varstvu.

Dano v Celovcu, 9. aprila 1639

Gospodu patru vneto uslužen

Paul Rotenburger

PRILOGA 3 p

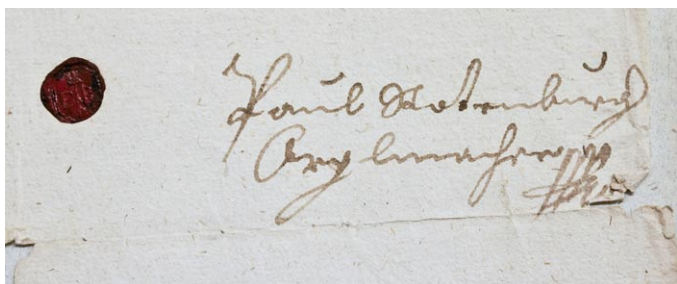
Obračun/Pobotnica Pavla Rotenburgerja

8. 8. 1639 – prevod

Jaz, Paul Rotenburger, orglar priznam s tem, da sem od prečastitega in plemenitega gospoda p. Michaela Adolphusa duhovnika in eremita na otoku, kot kaže to potrdilo, da sem za orgle dobil tristodvajset guldnov; dokument potrjujeta moj lastnoročni podpis in pečat. Storjeno 8. avgusta leta 1639.

[pečat] Paul Rotenburger

Orglar l. r.

PRILOGA 4 i

Stroški bivanja Pavla Rotenburgerja

8. 8. 1639 – prepis izvirnika

Auszug des Herrn Pauels Ratenburger Orgel master waß er bey mir alhier sein zu Veldes so wir die Orgel verdingt habenverzert hat wie die Quitung aufweist:

Ehrstlichen	fl. 2 kr. 23
item so er die Orgel aufgesezet hatverzirt	fl. 8 kr. 56
So den halben thail der Herr	
Pater versprohenzu zalen –	fl. 4 kr. 28
Mer bey Leikhoff speiß vndt wein	fl. 2 kr. 48

D. den 8 Augusto zu Veldes deß 1639 Jars

Summa facit fl. 9 kr. 39

Gregor Pertschun m. pr.

PRILOGA 4 p

Stroški bivanja Pavla Rotenburgerja

8. 8. 1639 – prevod

Pregled stroškov gospoda Pavla Rotenburgerja, orgelskega mojstra, ko je bil pri meni na Bledu med postavljanjem orgel, kot izkazuje pobotnica:

Najprej	2 gld 23 krc
dalje, ko je postavil orgle je potrošil	8 gld 56 krc
od katerih je polovico obljubil	
gospod pater plačati	4 gld 28 krc
in še hrano in pijačo pri likofu	2 gld 48 krc

Datum 8. avgusta na Bledu 1639. leta

Seštevek da 9 gld 39 krc

Gregor Perčun l. r.

Orgle Slovenije

Napoved monumentalne monografije v letu 2018

Book announcement

Orgle svojo osnovno vlogo orodja za glasbeno ustvarjanje močno presegajo. Čeprav govorimo o glasbilu, so namreč s svojo obliko, zgradbo in umeščenostjo hkrati likovna, zgodovinska, akustična, tehniška in duhovna evropska dediščina. Smisel orgel – ne glede na njihovo starost – je uporaba. Orgle bi torej morali obravnavati kot žive muzejske eksponate, kar pomeni, da skrb za njihovo spomeniško obravnavo lahko postane poseben izziv.

Slovenija v sedanjih mejah, skupaj s slovenstvom v zamejstvu, predstavlja križišče različnih orgelskih slogov, ki v našem orglarstvu rezultira v novo kakovost. Lepoto in inovativnost te kakovosti so še zlasti dosegli naši največji orglarji, kot so orglarsko izobraženi Franc Goršič, mednarodno uveljavljeni Francišek Ksaver Križman in povezovalc slovanske orglarske tradicije Janez Francišek Janeček.

Knjiga Orgle na Slovenskem Milka Bizjaka in Eda Škulja je leta 1985 predstavljala pomembno prelomnico dojemanju pomena orgel kot sakralne, glasbene, zgodovinske in tehniške dediščine. Izbor orgel je usmerjal mnoge odločitve njihovih skrbnikov. Knjiga danes priča o zgodovini, vendar posredno govori tudi o več kot 900 glasbilih, ki so za splošno javnost molčala. To skritost presegajo intenzivne raziskave nekaterih posameznikov, predvsem dr. Eda Škulja, ki beleži nad 1000 strokovnih in znanstvenih bibliografskih enot, od tega 20 monografij o orglah, ki Slovenijo po svoji obsežnosti in celovitem pokrivanju celotne države uvrščajo v sam vrh svetovne organologije. Na tem znanju temelji digitalna podatkovna zbirka *Ars organi Sloveniae*, v kateri je danes o slovenskih orglah zbrano in urejeno preko 15.000 dokumentov in okrog 45.000 fotografij.

Na tej osnovi smo pripravili strokovno neoporečno, a hkrati berljivo in privlačno publikacijo, ki ne bo samo govorila o preteklosti, ampak bralce skušala pritegniti v razmišljanje in pomenu in lepoti orgel in njihove glasbe v prihodnosti.

Izdelek ključnega koraka, ki se dogaja v letu evropske kulturne dediščine, je sestavljena iz dveh delov, knjige in spletne strani orgle.si. V knjigi so orgle predstavljene v besedi, zgodbah, z osnovnimi podatki in v fotografijah, ki so bile z dovoljenjem skrbnikov posnete v preteklih treh letih po vsej državi. Vse orgle v Sloveniji, in vsake posebej – končna številka sega nekaj čez 1000 – so v knjigi dobile svoj pomemben prostor.

Od vsakega posameznega zapisa v knjigi vodi spletni naslov, kjer bralec ne bo dobil le nekaterih dodatnih informacij, ampak bomo na ta način izkoristili možnosti, ki jih sodobni digitalni mediji in omrežja omogočajo: povezave na multimedijo ter znanstvene in umetniške vire, povezane z orglami. Predvsem pa možnost diskusije in povezovanja med ljudmi. Kot je smiselno iz zasnove, spletni del orgle.si nima določenega časa zaključka.

Projekt monografije Orgle Slovenije in spletne strani orgle.si:

1. vsebinsko obravnava našo skupno dediščino
2. prostorsko pokriva celotno državo, torej vse znane orgle v Republiki Sloveniji
3. vsake posamezne orgle obdeluje zgodovinsko in tehniško, delno tudi likovno in družbeno
4. predlaga vrednotenje, iz katerega lahko izhajajo usmeritve za ravnanje in ohranjanje
5. je na inovativen način odprt za dopolnjevanje vsebine in komunikacijo z deležniki v državi in v mednarodni javnosti

Celotna dvodelna publikacija je naravnana za uporabo v mednarodni strokovni, umetniški in ljubiteljski javnosti. Podatki, kot na primer tehnične, zgodovinske in zvočne značilnosti, so prikazane po mednarodno uveljavljenih in razumljivih standardih. Poleg kataloga s slikami, besedil in podatkov, je v knjigi uvodoma na kratko predstavljena zgodovina orgel na Slovenskem, kot sklep pa pregled sedanjega stanja. Obe poglavji sta dostopni tudi v tujih jezikih.

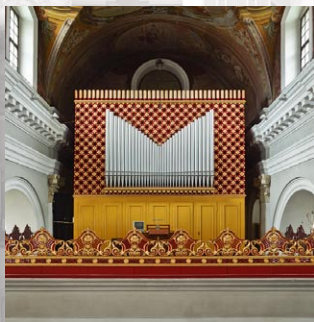
Soustvarjalci verjamemo, da s takim pristopom vsem uporabnikom odpiramo obojestranska vrata: za mreženje znanja in za promocijo slovenske dediščine po svetu.

Izid izjemne knjige je načrtovan za jesen 2018.

Get **5€ discount** by e-mail **discount@orgle.si** until next issue of ECCE ORGANVM!

Pridobite si **5€ popusta** s pošto na **popust@orgle.si** do izida naslednje številke ECCE ORGANVM!

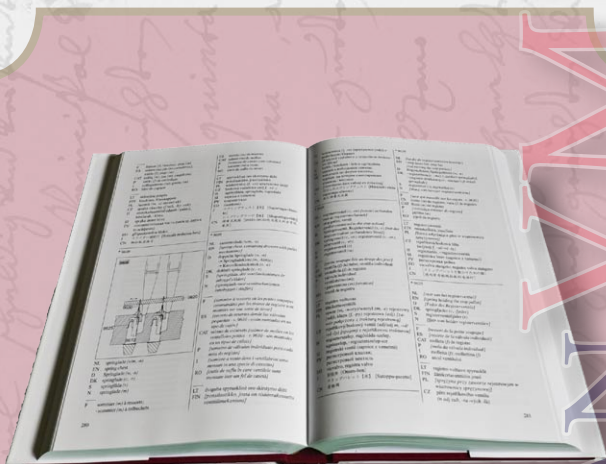
orgle.si

ORGLE SLOVENIJE

places	1000+	krajev
images	1000+	slik
stop lists	1000-	dispozicij
years	500+	let
builders	150+	orglarjev
keyboards	2600+	klaviatur
registers	13.500+	registrov
pipes	650.000+	piščali
pages	650+	strani
value	(75 – 85€)	vrednost

Pipe Organs of Slovenia

Orgelski slovar

Wilfried Praet s soavtorji

Orgelwoordenboek

je izjemno kakovostna knjiga, sestavljena iz uvoda, slovarja in kazala. V 23-tih jezikih, tudi v slovenščini, je obdelano 953 izrazov različnih delov, oblik in pojmov, ki so povezani z orglami.

Predmeti so prikazani na nazornih risbah in skicah, zato je slovar tudi odlična učilnica.

Knjiga na 606 straneh je vezana v trde platnice in tiskana na zelo trajnem papirju.

Informacije in naročila

arsors@jarina.org